

LIETUVOS ŽMOGAUS
TEISIŲ CENTRAS

LR Prezidentui Gitanui Nausėdai
LR Seimo Pirmininkei Viktorijai Čmilytei-Nielsen
LR Ministrei Pirmininkei Ingridai Šimonytei
LR Seimo nariams

(siunčiama tik el. paštu)

DĖL PARTNERYSTĖS ĮSTATYMO PRIĖMIMO

Nr. LŽTC-2021-04-29/01
2021-04-29
Vilnius

Reaguojant į visuomenėje kilusias diskusijas dėl partnerystės įstatymo, raginame kaip įmanoma greičiau spręsti šį klausimą ir užtikrinti daugiau nei 100 000 Lietuvos porų, gyvenančių ne santuokoje, teises.

Dar 2000 m. priimtame ir 2001 m. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) buvo numatytas partnerystės (bendro gyvenimo kartu nesusituokus) institutas. Jame įtvirtintos teisės normos turėjo įsigalioti iki 2002 metų priėmus specialų įstatymą, reguliuojantį partnerystės įregistravimo tvarką.

Tačiau praėjus daugiau nei 20 metų, toks įstatymas priimtas nėra. Pabrėžtina, kad iki šiol joks teisės aktas nereglamentuoja bendro asmenų gyvenimo nesudarius santuokos, nors dar 2011 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad LR Konstitucijos 38 str. 1 d. saugo ir gina ne tik santuokos pagrindu sudarytas šeimas (1). 2019 m. LR Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad konstitucinė šeimos samprata yra lyčiai neutrali (2).

Toks reguliavimo trūkumas turi neigiamų pasekmių tiek skirtingų lyčių, tiek tos pačios lyties asmenų poroms, jų gerovei, emocinio ir teisinio saugumo užtikrinimui bei pažeidžia jų teisėtus lūkesčius.

Vakarų valstybių patirtis rodo, kad partnerystę reglamentuojantys įstatymai ir kiti teisės aktai partnerių santykius apibrėžia kaip šeimos santykius, tokią partnerystę sudariusiems asmenims suteikia įvairių šeimos nariams būdingų teisių bei pareigų. Pavyzdžiui, sukuria bendros jungtinės nuosavybės teisinį režimą, buvusio partnerio ar (ir) vaikų išlaikymo pareigą bendro šeimos gyvenimo nutraukimo atveju, paveldėjimo pagal įstatymą teises, teisę atstovauti pagal įstatymą sveikatos priežiūros srityje, teisę į garantijas, kurias partnerio ligos ar mirties atveju numato darbo santykius reglamentuojantys įstatymai, sudaro galimybę įsivaikinti partnerio vaiką ir kt.

Pažymėtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) savo jurisprudencijoje šeimos sąvoką aiškina plačiai ir yra ne kartą konstatavęs, jog Konvencijos 8 straipsnyje sąvoka „šeima“ neapsiriboja tik santuokos pagrindu sukurtais santykiais, bet gali apimti ir *de facto* šeiminius ryšius, jei asmenys gyvena kartu nesudarę santuokos (2013 m. lapkričio 7 d. EŽTT Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Vallianatos ir kt. prieš Graikiją, peticijų Nr. 29381/09*). Šiame sprendime EŽTT yra nurodęs, jog turi būti itin svarbios priežastys, kuriomis pateisinamas skirtingas asmenų traktavimas, ypač jeigu tai yra susiję su teisėmis, ginamomis pagal Konvencijos 8 straipsnį. EŽTT taip pat yra išaiškinęs, jog teisė į šeimos gyvenimo gerbimą suponuoja ne tik valstybių pareigą susilaikyti nuo neteisėto kišimosi į asmens šeimos gyvenimą, bet ir pozityvius įsipareigojimus, būtinus veiksmingai šios asmens teisės apsaugai užtikrinti (1979 m. birželio 13 d. sprendimas byloje *Marckx prieš Belgiją, peticijos Nr. 6833/74*).

Akcentuotina, kad daugelyje Vakarų Valstybių partnerystės įstatymai priimti XX a. pabaigoje – XXI a. sandūroje: Danija (1989 m.), Norvegija (1993 m.) Švedija (1995 m.) Islandija (1996 m.), Nyderlandai (1998 m.), Prancūzija (1999 m.), Belgija (2000 m.), Vokietija (2001 m.), Suomija (2002 m.), Jungtinė Karalystė (2004 m.), Liuksemburgas (2004 m.), Šveicarija (2005 m.), Andora (2005 m.), Slovėnija (2006 m.), Čekija (2006 m.), Vengrija (2009 m.), Austrija (2010 m.), Lichtenšteinas (2011 m.), Kroatija (2015 m.), Estija (2016 m.).

Šiuo metu Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas šeimoms, sukurtoms ne santuokos pagrindu, nesuteikia jokių aukščiau detalizuotų teisių bei neužtikrina būtinos bendrai gyvenančių asmenų teisių ir teisėtų interesų apsaugos. Pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktika sprendžiant bylas, susijusias su bendrai gyvenančiais asmenimis, yra itin skirtinga ir dažnu atveju teismai ginčų tarp bendrai gyvenančių asmenų sprendimui taiko bendrają jungtinę veiklą reglamentuojančias teises normas. Pažymėtina, kad jungtinę veiklą reglamentuojantis institutas visiškai neatitinka bendrai gyvenančių asmenų susiklosčiusių santykių turinio ir yra skirtas turtiniams verslo, o ne šeimos teisiniams santykiams reguliuoti. Tokia situacija, kai Lietuvos teismai bendrai gyvenančių ir šeimos santykius kuriančių asmenų ginčų sprendimui taiko jungtinės veiklos institutą, pažeidžia santuokos nesudariusių asmenų (šeimos narių) garbę ir orumą.

Be kita ko, tokio, tik turtinius santykius jungtinės veiklos institutu nustatančio reguliavimo taikymas, ypač nepalankus pažeidžiamesnėje pozicijos esančiam partneriui. Partnerio indėlis į turtinio objekto įsigijimą ar sukūrimą vertinamas per asmens turtinį įnašą ar indėlį į turtą bendro gyvenimo metu. Nors dabartinis teisinis reguliavimas bendrai gyvenantiems asmenims suteikia galimybę kreiptis į teismą, norint pripažinti buvus asmenų susitarimą dėl jungtinės veiklos (partnerystės) sukuriant bendrąją dalinę nuosavybę, vis dėlto teismų praktika nėra vieninga, taip pat teisme tenka įrodinėti ne tik susitarimą dėl jungtinės veiklos, tačiau ir bendro turto kūrimą bendru darbu. Pažymėtina, kad įdėtą darbą ar indėlį, kuriant bendrą šeimos gerovę, yra itin sunku arba neįmanoma įrodyti, jeigu įdėtas darbas ir indėlis neturi jokio materialaus (finansinio) pavidalo.

Taigi, toks teisinis reguliavimas bei Lietuvos teismų formuluojama ir taikoma praktika ypač nepalanki bei nesaugi socialiai ir ekonomiškai pažeidžiamiausioms grupėms, ypač moterims, likusioms namuose rūpintis vaikais bei namų ūkio priežiūra ir buitimi.

Europos lyčių lygybės indeksas nurodo, kad buities darbams moterys Lietuvoje vidutiniškai skiria dvigubai daugiau laiko nei vyrai, šis laikas ypač pailgėja sudarius santuoką ar skirtingų lyčių asmenims pradėjus gyventi kartu (3), todėl valstybės reguliavimo stoka sukuria prielaidas moterims nukentėti neproporcingai dažnai.

Taip pat, kaip rodo Specializuotų kompleksinės pagalbos centrų praktika, tais atvejais, kai buities, vaikų ar kitų artimųjų priežiūrą vykdanči moteris patiria smurtą artimoje aplinkoje, valstybės reguliavimo trūkumo sukeltas ekonominis nesaugumas ypač apsunkina galimybes palikti smurtaujančią partnerį.

Reiškiamo palaikymą ir raginame kuo greičiau teikti ir svarstyti partnerystės įstatymą, kuris numatytų galimybę sudaryti registruotas partnerystes, reguliuojančias šeimos teisinius santykius, taip pat teismo keliu įrodyti de facto partnerystės (šeimos santykių) egzistavimą. Nustačius faktinę partnerystę teismo sprendimu, automatiškai įsigaliojotų visi kiti partneriams, kaip šeimos nariams, teisės aktuose nustatyti saugikliai, kurie šiuo metu nėra taikomi kartu gyvenantiems, šeimos teisinius santykius kuriantiems, ir santuokos nesudariusiems asmenims.

Lyčiai neutralios partnerystės svarba

Nors, kaip rodo praktika, šiuo metu galiojantis skirtingų lyčių porų teisinis santykių reguliavimas apima tik turtinius santykius ir nesuteikia kitų teisių bei pareigų, būdingų šeimoje gyvenantiems asmenims, tos pačios lyties poros lieka išvis neapsaugotos. Lietuva yra viena iš šešių Europos Sąjungos valstybių, kuriose nėra galimybės sudaryti partnerystės ar santuokos tos pačios lyties poroms (4).

Pagal kasmet atnaujinamą Vaivorykštės indeksą, Lietuva suteikia tik 23 proc. LGBT bendruomenės teisių. Pagal šį rodiklį šalis ir toliau užima žemą, 24 vietą tarp visų Europos Sąjungos valstybių, lenkdama tik Bulgariją, Latviją ir Lenkiją (5).

Šis atsilikimas ypač ryškus privataus / šeimos gyvenimo apsaugos srityje: iš vienuolikos šio rodiklio sudedamųjų dalių (kaip galimybė registruoti partnerystę ar ribotą partnerystę, įvaikinti savo partnerio (-ės) vaikus ir kt.), Lietuva nesuteikia nė vienos teisės. Tokį žemą šio kriterijaus išpildymą demonstruoja tik dar trys ES šalys - Lenkija, Rumunija ir Slovakija (6).

Kaip parodė 2020 m. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros atlikta apklausa, LGBT žmonių psichologinė savijauta Lietuvoje yra viena prasčiausių visoje Europoje: net 34 proc. apklaustųjų nurodė, besijaučiantys nuolatos arba didesnę dalį laiko prislėgti, išgyvena depresyvias nuotaikas (7).

Kaip 2021 balandžio 14 d. išplatintame atvirame laiške pažymi daugiau nei 120 Lietuvos psichologų ir psichoterapeutų, tarp kurių ir visuomenėje gerai žinomi specialistai – Paulius Skruibis, Robertas Povilaitis, Agnė Matulaitė ir kt. – tos pačios lyties partnerystės įteisinimas ir teisių apsauga yra svarbi LGBT asmenų psichikos sveikatos prielaida (8). Specialistai pabrėžia, kad tose šalyse, kuriose valstybė sudarė sąlygas tos pačios lyties poroms registruoti partnerystę ar tuoktis, pagerėjo LGBT bendruomenės emocinė sveikata.

Be kita ko, EŽTT dar 2013 metais yra išaiškinęs, jog Konvencijos 8 straipsniu turi būti saugomas ir tos pačios lyties asmenų „šeimos gyvenimas“, kuris tos pačios lyties asmenų, gyvenančių sudarius stabilią *de facto* partnerystę, santykius apima lygiai taip pat, kaip skirtingų lyčių asmenų santykius. EŽTT yra konstatavęs, kad turi būti itin svarios ir įtikinamos priežastys pateisinti skirtingą asmenų traktavimą dėl lyties, taip pat dėl jų seksualinės orientacijos (*2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas byloje Vallianatos ir kt. prieš Graikiją; sprendimas byloje Schalk ir Kopf prieš Austriją, peticijos Nr. 30141/0*).

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, palaikome ir raginame artimiausiu metu teikti bei svarstyti partnerystės institutą reglamentuojantį įstatymą, kuris apimtų kuo daugiau susituokusiems asmenims būdingų teisių ir pareigų, taip pat būtų lyčiai neutralus.

Šio įstatymo Lietuvoje gyventojai laukia jau dvidešimt metų, toks įstatymas leistų visoms Lietuvos šeimoms jaustis labiau apsaugotoms, o žmonėms pilnavertiškesniais šalies gyventojais ir didintų pasitikėjimą ir tikėjimą valstybe.

Kilus klausimams dėl teikiamo kreipimosi ar norint pateikti atsakymą į šį raštą, prašome rašyti el. paštu: info@lchr.lt, jurate@manoteises.lt

Kreipimasi inicijavo:

Lietuvos žmogaus teisių centras

Kreipimasi palaiko:

Žmogaus teisių organizacijų koalicija (vienija 9 organizacijas)

Šeimų asociacija;

Lietuvos moterų teisių įtvirtinimo asociacija (vienija 16 specializuotų kompleksinės pagalbos centrų, teikiančių pagalbą asmenims, nukentėjusiems nuo smurto artimoje aplinkoje);

Lietuvos jaunimo organizacijų taryba (vienija 70 nacionalinių jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų, savivaldybių jaunimo organizacijų tarybų);

Koalicija „Psichikos sveikata 2030“ (vienija 21 ekspertą, organizaciją ir skėtinę organizaciją, veikiančius psichikos sveikatos srityje);

Lietuvos moterų lobistinė organizacija (vienija 44 moterų teisių srityje veikiančias organizacijas ir skėčius);

Humanistų bendruomenė VŠĮ „Laimingas žmogus“;

Vilniaus universiteto LGBT+ grupė;

Asociacija „In Corpore“;

VŠĮ „Stebėk teises“

VŠĮ „Įvairovės ir edukacijos namai“

Nuorodos:

1. 2011 m. rugsėjo 28 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
2. 2019 m. sausio 11 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas Nr. KT3-N1/2019 „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.
3. Lyčių lygybės indeksas 2020, Europos lyčių lygybės institutas, [žiūrėta 2021 balandžio 19 d.]. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/LT>
4. „Civil unions and registered partnerships“, An official website of the European Union, [žiūrėta 2021 balandžio 19 d.]. https://europa.eu/youreurope/citizens/family/couple/registered-partners/index_en.htm
5. „Rainbow Europe“, ILGA Europe, [žiūrėta 2021 balandžio 19 d.]. <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2020>
6. Ten pat.
7. „EU-LGBTI II: A long way to go for LGBTI equality“, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2020, [žiūrėta 2021 balandžio 19 d.]. <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/eu-lgbti-survey-results>
8. „Daugiau nei šimtas psichologų ir psichoterapeutų ragina priimti partnerystės įstatymą“, manoteises.lt, 2021 m. balandžio 14 d., [žiūrėta 2021 balandžio 20 d.]. <https://manoteises.lt/straipsnis/daugiau-nei-simtas-psichologu-ir-psichoterapeutu-ragina-priimti-partnerystes-istatyma/>